

УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ ХІХ –ГО СТОЛІТТЯ ЯК ПЕРЕКЛАДАЧІ ТА КРИТИКИ ПЕРЕКЛАДУ

Ольга БІЛОУС (Кіровоград, Україна)

Специфіка взаємодії літератур полягає в конкретних завданнях, з'ясування яких дозволяє відрізнити одичне й загальне, новаторське й традиційне, а також те концептуально унікальне, що властиве письменству українського народу

Ключові слова: художній переклад, знакові поняття в перекладі, національна своєрідність художнього твору.

The peculiarity of different literatures' interaction lies in concrete tasks, the clarification of which allows to differentiate single and common; innovative and traditional and also the conceptual unique thing that is peculiar to the Ukrainian people literature.

Key words: literary translation, significant concepts in translation, national character of a work of art.

Відмінність художнього перекладу від оригінальної творчості складається насамперед у прямій залежності від об'єкта перекладу. Перекладач дає творові нове життя з тим, щоб його інтерпретація адаптувалася в іншому соціально-історичному й національному середовищі незалежно від часу створення оригіналу. Ця риса художніх явищ полягає не в стилі, не в історичному тлумаченні, а радше в можливості проникнення досвіду в свідомість реципієнта за рахунок універсальної організації семантико-символічної структури. Звідси – специфічне розуміння природи осмислюваного феномену, завдяки якому батько трагедії

Есхїл, коли зображує «священний жах, що приголомшує душу», і досі впливає на сучасників, не зважаючи на відстань у часі [14: 154 – 186].

Переклад, за словами В.Белінського, дозволяє певною мірою перевтілити оригінал для того, кому він «недосяжний через незнання мови», даючи «можливість насолоджуватися ним, а також оцінювати його» [5: 407]. Подібне трактування майже цілковито заперечує тезу про принципову неперекладність або ж перекладність. Як стверджує П. Топер, таке питання на рівні концепції перекладності важко обґрунтувати. Йдеться тільки про характеристику усталеної межі перекладного щодо знакових понять у кожному конкретному випадку [18: 655]. Водночас інтуїтивний підхід до закономірностей художнього перекладу на перше місце висуває аспект неперекладності, оскільки архетипна природа мистецтва втілює складний феномен, що нерідко не піддається адаптації в нових умовах. Практика конгеніальних прочитань багатьох оригінальних текстів з різних літературних систем значною мірою спростувала подібну тезу. Слід розглядати основоположну внутрішню самодостатність на рівні можливості перекладності з будь-якої мови на мову іншого народу як норми. Вона – одна з передумов розвитку світової культури [3: 28].

Це формулювання орієнтує на генералізований розгляд інтерпретації спеціалізованої мови. І. Брагінський, загалом не відкидаючи тези про всеохоплюючу перекладність, стверджує: «Принципово всі тексти можуть бути перекладені, але не всі твори вдається перекласти» [19: 206]. Йдеться про внутрішню лінгвопоетичну структуру твору, символіки, значущості умовностей. О.Довженко підкреслював той факт, що твір мистецтва не можна адекватно передати іншими образотворчими засобами. Проте майстер слова писав не про якість відтворення, а про її різновид, що більшою чи меншою мірою віддзеркалює сутність ідентичного художнього задуму мовою мети. З погляду на психологію творчості художній переклад можна розглядати як індивідуалізований акт, коли відбувається взаємобмін на рівні «об'єкт – об'єкт». Таким чином певна національна література як реципієнт привласнює конкретику досвіду, що засвоюється. Цей ракурс залежності від підходу оцінки субривнів інтерпретації – глядач – читач – слухач – зберігає чин автономності в системі зворотного зв'язку з урахуванням відмінностей першотвору.

Повноцінний переклад, за слушним твердженням А.Федорова, «втілює єдність протилежностей, які впливають на вирішення завдання, що з погляду формальної упорядкованості не піддається розв'язанню» [20: 225]. В основі такого трактування – діалектична концепція єдності загального й одиничного. При цьому одиничне у процесі взаємодії літературних явищ окреслює естетичну специфіку, зображальне й комунікативне багатство, національно-конкретне переломлення в певній культурі, своєрідність якого необхідно об'єктивно передати й відтворити мовою перекладу. Тому «переклад більшою мірою, ніж будь-яка інша праця (курсив наш – О.Б.), наголошує на взаємній залежності одиничного й загального, глибокому взаємозв'язку усіх елементів мистецтва слова, їхній взаємозумовленості і підтверджує на практиці неможливість механічно відокремити їх одне від одного» [1: 233].

Дослідження таких питань, як передача мовних реалій оригіналу (*одиничне*), досягнення ідейно-художньої й смислової адекватності першотвору (*загальне*), має передусім *практичну значимість*. Адже ще Аристотель віднайшов переконливе підтвердження, коли протидівав розмежуванню одиничного від загального, заперечуючи цим думку Платона про відтворення так званих настанов Сократа в діалозі «Федон»: «...Чи можуть ідеї, будучи сутністю речей, існувати окремо від них?» [10: 17].

Безпосередньою підставою для такої структурованої критичної інтерпретації *названих завдань* може послужити сполука загального й одиничного в перекладі (*предмет*), її обмежена семантична неверифікованість, наприклад, у діалекті, де вона набуває об'єктивно екстрапольованої визначеності. Спираючись на єдність загального й одиничного, перекладач повинен прагнути досягнути комплексної мети, адже збагачення сучасної культури без перекладацьких змагань неможливе [2: 30] (*об'єкт*). У зв'язку з цим аргументовано видається винятково багата рецепція творчості Вільяма Шекспіра в Україні, де твори великого англійського драматурга знайшли благодатний ґрунт. Ще в 1872 – 1874 рр. відомий український письменник Ю.Федькович (1834 – 1888) здійснив інтерпретацію п'єс «Гамлет» і «Макбет». Щоправда, ці твори Ю.Федькович переклав не з англійського оригіналу, а з

допомогою посередника – німецькомовної версії. Окрім того, переклад виконаний не літературною українською мовою, а гуцульським діалектом, скарбницею якого, як слушно зауважив І. Франко, перекладач вичерпав сповна і віднайшов новаторські ходи. Вони з перекладацького погляду коректні, хоч і мають діалектну основу. Використовуючи німецькомовне джерело, Ю. Федькович максимально наблизив своєю інтерпретацією реципієнта – гуцульського читача – до народного розуміння згаданих творів В. Шекспіра.

Аналогічна ідентифікація наявна в ілюстрації, що пов'язана з виданням «Справжньої історії маленького голодранця» (1866) англійського письменника Джеймса Грінвуда (1833 – 1929). Відомо, що на його батьківщині названий твір не викликав жодних відгуків. Проте «Справжня історія ...» Д. Грінвуда ще в 60-х рр. XIX століття увійшла у свідомість читацького загалу в Росії завдяки перекладацькому концепту. 1868 року Марко Вовчок опублікувала на сторінках «Вітчизняних записок» повний переклад твору англійського автора. Важливо, що Марко Вовчок (1833 – 1907) виступила не тільки в ролі перекладача, але й критика творчості Д. Грінвуда, типологічно спорідненого з її творчими устремліннями. Слово, що є своєрідним тлумаченням «голосу народу» (Ф. Гельдерлін), має диференціюючі ознаки. На них звернула увагу Марко Вовчок, критично оцінюючи й пропагуючи творчість Д. Грінвуда на сторінках її праці «Похмурі картини», опублікованої у чотирьох книгах «Вітчизняних записок» (1868 – 1869).

Органічне входження перекладного здобутку з однієї літератури в іншу наштовхує на висновок, який виявляється у зв'язку з виданням франкомовної версії повісті «Маруся» Марка Вовчка. Під час перебування письменниці в Німеччині (1859 – 1860) визначився головний напрямок її творчих зацікавлень. Він формувався упродовж восьми років, прожитих за кордоном (1859 – 1867) в активному прагненні всебічно популяризувати українську літературу в Німеччині, Франції, Англії, Бельгії та Італії. Повість «Маруся» було спочатку написана українською мовою [9: 17]. Але надрукувати її за умов переслідування українського слова в царській Росії (циркуляр Валуєва, Емський указ) було неможливо. Тому Марко Вовчок переклала «Марусю» російською мовою й на початку 1871 р. надрукувала в додатку «Для дитячого читання» в журналі «Переклади кращих іноземних письменників», що видавався за її редакцією в Петербурзі. Наступного року твір з'явився окремою книгою («Маруся. Переклад з малоросійського з малюнками Башилова і барона Клодта») у видавництві С. Звонарьова [12: 42]. Її акцентуаційні компоненти достатньою мірою слугували розкриттю образу Марусі крізь призму духовної автохарактеристики Марка Вовчка.

Відомі дослідники життя й творчості Марка Вовчка Б. Лобач-Жученко та Є. Брандіс у 1975 році вперше ввели до наукового вжитку цінні факти про участь І. Тургенева (1818 – 1883) в справі видання твору французькою мовою. Саме завдяки його зусиллям Париж перетворився у 70-х рр. XIX століття на один із екстериторіальних центрів, покликаних поширювати передусім російську культуру, а також стати на захист українського слова в координатах діаспори. У квітні 1873 року зі змістом повісті «Маруся» ознайомився французький письменник і видавець П.-Ж. Сталь. На його прохання Марко Вовчок здійснила переклад твору французькою мовою й 7 липня 1873 року відіслала рукопис до Парижа. На думку П.-Ж. Сталья, над французькою інтерпретацією працював також її син – Богдан Маркович (1853 – 1915). У такому припущенні прихована його оцінка – з художнього боку – недосконалого перекладу. Проте, не зважаючи на його низьку якість, твір справив на французького письменника позитивне враження. Про це свідчать його окремі листи до Марка Вовчка.

П'єр-Жюль Сталь (справжнє прізвище Етцель, 1814 – 1886) не тільки творчо відредагував переклад, але й істотно переробив низку епізодів, наблизивши риси героїв повісті та її зміст до реалій французької історії. Як слушно зауважив І. Денисюк, Етцель «був щирим другом України», виявивши проникливе розуміння визвольних змагань українського народу [7: 15]. У його франкомовній версії повість була надрукована двічі в 1873 році на сторінках «Журналу виховання і розваг», а також окремим виданням. Відгуки, опубліковані на шпальтах французької періодики, засвідчили значний успіх повісті серед французьких читачів. Ідеться про сенс універсалізації цінностей цього художнього твору, що десять разів виходив у світ упродовж 1875 – 1879 рр., поглиблюючи зацікавленість Україною. Примітно,

що до одного з видань повісті “*Marusia. Dapres la legende de Marko Vovzog par Stahl*” (Paris, 1878) П.-Ж. Сталь написав вступне слово, датоване 26 грудням 1878 року. Ця передмова розкриває погляди автора на з’ясування сутності мистецтва слова, яке є мовою письменника, логіку його художніх образів, зокрема, легендарної Марусі. Окреслюючи питання про ступінь якості сприймання твору «Маруся» французьким читачем, на перший план висуваємо емоційно-образну діяльність реципієнта, для якого відмінність між оригінальним твором та його перекладом міститься в комунікативних координатах. Тому повість Марка Вовчка була, за слушною оцінкою І. Денисюка, для багатьох поколінь у Франції «підручником українознавства», а також важливим документом на користь взаємодії літератур неспоріднених народів.

Зважаючи на широкий резонанс твору Марка Вовчка у Франції,

П.-Ж. Сталь у кореспонденції з українською письменницею висловив бажання полегшити «входження» української письменниці у свідомість наукових і читацьких кіл. Про це він писав у листі від 28 липня 1865 року: «Я маю найпалкіше бажання, дорога пані, шукати Вам у нас читачів і знайти їх, але допоможіть мені, дайте мені все, що маєте перекладене, – я виберу те краще, що нам підійде, ніж Ви самі... Я напевно зможу видати перший том Ваших творів, але я хочу скласти його з найкращих Ваших творів, які не видавалися у Франції. Відберіть з усього, написаного Вами, найліпше, маючи на увазі французьких читачів» [6: 196].

Характер цих тверджень французького дослідника української літератури зумовлюється розкриттям суб’єктності, що має реальну взаємодію з об’єктом – твором мистецтва. Якщо говорити про співвідношення новаторського (П.-Ж. Сталь) й запозиченого (Марко Вовчок), то обробка Сталю є інтерпретацією зі зворотним зв’язком причинно-наслідкової моделі; концептуальне освоєння дійсності та логіка художньої побудови композиційних елементів повісті – все це не зруйноване. Натомість виразно змінився коефіцієнт її художньої довершеності, національної своєрідності: українська дівчина з берегів Дніпра нагадує національну героїню французького народу Жанну Д’арк. Тому праця Етцеля не є перекладом у функціональному значенні цього слова. Тут сама ідея аранжування протидіє завданню, щоб досягти адекватності художнього перекладу. Трансформація художніх образів відбулася завдяки П.-Ж. Сталю, його конгеніальному проникненню в тканину іншомовного тексту. Повість «Маруся» виявилася в нових умовах зрозумілою для сучасників Марка Вовчка не тільки у Франції, але й у багатьох інших країнах Західної Європи. Адже з’явилися переклади твору німецькою, англійською, італійською мовами, здійснені в 70 – 90-х рр. XIX ст. із франкомовної версії. Слід відзначити, що російською мовою твір виходив протягом 1871 – 1907 рр. вісім разів, а в 1904 р. побачив світ українськомовний переклад В. Доманицького (1877 – 1910).

Порівняльний аналіз згаданих текстів показує, що різні перекладачі, за винятком В. Доманицького, свідомо змінювали образну систему повісті, «підтягуючи», тобто, роздвоюючи її сюжетну канву з орієнтацією на читацьку аудиторію відповідних країн. У результаті подібних операцій, що впливали на рівень інтерпретації, послаблювалося розуміння єдності, оскільки був наявний переклад через мову-посередника («суб’єкт – суб’єкт»). За такого відхилення важливість перекладу може «або наблизитися до значення перекладної одиниці оригіналу, або віддалятися від нього» [4: 4]. Саме останнє відбулося з повістю «Маруся», що справедливо принесла визнання Марку Вовчку як носієві активної взаємодії української, російської, французької, німецької, англійської літератур. На цей факт однозначно вказав Іван Франко у статті «Метод і задача історії літератури» (1890), виокремивши франкомовну «переробку рукописної повісті Марка Вовчка “*Maroussia*”, котра у Франції заведена майже як підручник у школах народних» [21: 21]. У цій же праці дослідник дійшов висновку: «Шевченка і Марка Вовчка я вважаю найбільшими талантами нашої дотеперішньої літератури, найбільшими майстрами нашого слова» [21: 18].

Збірка «Народні оповідання Марка Вовчка» (1858) мала антикріпосницьку спрямованість. Їхнє значення полягало не тільки в тому, що вони об’єктивно змалювали життя селян, містили відповіді на запитання, але й у тому, що завдяки перекладним інтерпретаціям пробуджували в читачів поза межами України глибоке співчуття до народних страждань. Слід наголосити: ще в першій половині XIX століття, наприклад, у Німеччині

поширювалися неправдиві відомості про соціальний стан українського селянства. Так, Август Гакстгаузен, побувавши 1843 року в Україні, в нотатках про свою подорож виправдовував кріпосницьку систему. Його спогади містять хибну картину народного життя в Україні. На помилкові суб'єктивні оцінки Гакстгаузена опиралися згодом багато німецьких критиків, у тому числі анонімний рецензент – оглядач літературної газети “Morgenblatt für gebildete Leser”. У цій газеті, що видавалася в 1848 року В. Менцелем, критик стверджував: «Дуже помиляється той, хто думає, начебто селянам (в Україні – О. Б.) живеться незатишно в умовах кріпосного права. Їхні будинки побудовані доладно, вони прикрашені мистецьким різьбленням, одяг селян красивий, а їхнє життя безтурботне, бо їм завжди властивий соковитий гумор» [25: 25].

Подібним вигадкам протистояли сповнені драматизму реалістичні твори Марка Вовчка, а також об'єктивні нариси К.-Е. Францоza (1848 – 1904), який високо оцінював самотність творчості української письменниці.

К.-Е. Француз акцентував увагу на її умінні створити художній світ ідей і образів, розкрити життя народу у всіх його проявах, реалістично змальовуючи панорамну картину селянського буття. Німецькомовного письменника з Австрії полонили сила й розмах художніх узагальнень, що містяться в «Народних оповіданнях». У його статті про українську літературу, написаній 1887 року,

К.-Е. Француз назвав Марка Вовчка «видатним представником української прози». Критик зробив спробу окреслити значення «Народних оповідань» у контексті світового літературного процесу. З цього боку він наголошував на їхній актуальності, обґрунтовуючи потребу перекладу творів Марка Вовчка іноземними мовами. Те, що вони заслуговують всебічної рецепції, за переконанням дослідника, не підлягає сумніву. Свій висновок він підсилює фактом появи «Народних оповідань» у російськомовних перекладах І. Тургенєва відразу ж після їхньої публікації. К.-Е. Француз акцентував на гуманістичних началах, вбачаючи в них сукупність зовнішніх і внутрішніх, фізичних і духовних, інтелектуальних і моральних рис, з якими ототожнювалося відображення життя селян як визначального змісту «Народних оповідань». Австрійський критик вбачав у прозі Марка Вовчка сконцентрований вираз народності, де українська письменниця досягнула досконалості у художній моделі вираження національної думки. У її основі лежить важлива передумова – утвердження народності крізь призму фольклорних образів.

Трактування К.-Е. Францоza перегукується з позитивними оцінками творчості Марка Вовчка, які належали М. Добролюбову, Д. Писарєву, М. Чернишевському, А. Герцену, І. Тургенєву, а також Т. Шевченку. Автор «Гайдамаків» порівняв творця «Народних оповідань» з В. Шекспіром. «Шевченко після кожної розповіді кричав: «Шекспір, Шекспір!» – повідомляла В. Карташевська (1832 – 1902) брату М.Макарову в листі від 14 квітня 1858 року.

І. Тургенєв відіграв значну роль у справі популяризації творчості Марка Вовчка, надавши своє авторство перекладам «Народних оповідань». Ці російськомовні інтерпретації спричинили активне входження української тематики у свідомість чужомовного реципієнта.

Існує достатньо підстав розглядати перекладацький досвід І. Тургенєва як своєрідну вихідну «модель» тих умов, за яких у 70 – 90-х рр. розгорталася визнання Марка Вовчка поза межами України. Це стосується й інших представників українського письменства, зокрема, Т. Шевченка, Ю. Федьковича, М. Драгоманова та особливо – І. Франка. Так, наприклад, у листі до М. Драгоманова від 21 / 9 березня 1876 року І. Тургенєв писав: «Я одержав в один день і Ваш лист, і оповідання п. Федьковича. Щиро дякую Вам за такий відрадний знак уваги. Не докладаючи надмірних зусиль, я встиг прочитати Вашу передмову й можу сказати, що цілком поділяю напрямок Ваших думок... Як тільки я прочитаю оповідання п. Федьковича, то дозволю собі висловити Вам цілком відверту думку. Заздалегідь відчуваю, що в цих творах нуртує джерело живої води» [8: 110].

Такого висновку І. Тургенєв дійшов не тільки завдяки М. Драгоманову. Адже автор «Записок мисливця» був добре знайомий із творчістю Ю. Федьковича ще з початку 60-х рр. Про це свідчить лист Г. М. Цехановецького з Гейдельберга від 1 листопада 1862 року, адресований Ф. Заревичу, редакторові львівського журналу «Вечорниці»: «...Знаєте, я в захопленні від Федьковича, це – великий поет. Я читав дещо з його творів Іванові Тургенєву

– і він мав радість; я передав йому прочитати Марка Вовчка, – nota bene, вони що-небудь напишуть про Федьковича чи з нього перекладуть» [16: 49]. У процесі перекладу особливу роль відіграє мистецтво «відчувати» природу оригіналу, його цілісну побудову. Воно служить перекладачеві вихідною точкою для орієнтації, аналізу матеріалу, сприяючи розкриттю ідеї, образу, картини. На це звернув увагу ще 1809 року В. Жуковський, обстоюючи у статті «Про байку і байки Крилова» таку деталь: перекладач повинен мати адекватну з автором оригіналу уяву [17: 87].

З художнього боку – це складна вимога. Адже перекладач має визначити характер оригіналу, згодом створити «для себе» уявну модель, враховуючи її можливий вплив на читача. Цьому сприяє поетичне почуття, що, за словами М. Добролюбова, збуджує в читача саме той настрій, який повідомляється в оригіналі. У рецензії на видання творів Г. Гайне в перекладах М. Михайлова знаходимо висновок про природу інтерпретації: «Відчувати, а не тільки розуміти думку Гайне... Перекладаючи, необхідно проїнятися враженням від поезії Гайне» [17: 403].

Переклад слід розглядати як визначальний чинник взаємодії національних літератур. Цій проблемі властиве розмаїття і водночас складність завдань щодо переємності художнього досвіду. Конкретні факти засвідчують: перекладацька діяльність І. Тургенева була плідною й багатогранною. Будучи особисто знайомим з М. Драгомановим, він сприяв популяризації української літератури не тільки в Росії, але й у Франції, Німеччині та Чехії. За його активного сприяння 1876 року вийшло перше повне видання творів Т. Шевченка в Празі [23].

Ім'я Марка Вовчка з часу появи її творів у російськомовній інтерпретації І. Тургенева постійно пов'язувалося з постаттю перекладача. Так, Карл-Еміль Француз відзначає значимість ролі І. Тургенева, висловлюючи при цьому жаль, що Марко Вовчок, як і Тарас Шевченко «майже невідомі в Німеччині...» Критик вбачає вагомий аргумент у потребі перекладати творчість Марка Вовчка хоча б тому, що посередником популяризації «Народних оповідання» в Росії та Франції став «не хто інший, як Іван Тургенев» [24: 317]. Австрійський дослідник прагнув виявити на тлі російської й української літератур специфіку такого літературного феномена, як Марко Вовчок. Тому не можна не відстежити закономірність, що виявляє причинний взаємозв'язок між названими перекладами української письменниці російською, польською, болгарською, сербською, хорватською, естонською, угорською, французькою та німецькою мовами. А звідси – з'ясування сутності можливої відповіді на запитання: чому жодний, за словами П. Колесника, «твір того часу не користувався такою популярністю, як «Народні оповідання» Марка Вовчка» [11: 812]. Заслуга такої популярності творів письменниці належить також українському перекладачеві К. Климковичу (1835 – 1881). Адже ще на початку 60-х рр. XIX-го століття він зробив спробу своїми перекладацькими здобутками ознайомити читацький загал німецькомовного ареалу з творами Марка Вовчка.

Як відомо, в середині 80-х рр. XIX-го століття переклади, листи й інші матеріали зі спадщини К. Климковича потрапили до І. Франка. Про це свідчить лист поета до М. Драгоманова від 15 січня 1888 року. З нього випливає висновок, що Франко мав ідею опублікувати том найбільш «цікавих листів» Навроцького, Ф. Заревича, К. Климковича для того, щоб представити цілу низку діячів української культури в художньому й міждіалітературному процесах 60 – 70-х рр. XIX-го століття.

Що стосується рукописів К. Климковича, то Франко особливу увагу звернув на його переклади Тараса Шевченка й Марка Вовчка, художні досягнення яких значною мірою набули вирішального впливу на розвиток жанрової диференціації української літератури за нових суспільно-політичних умов (І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний, М. Коцюбинський, В. Стефаник, Леся Українка, І. Франко). Цілком ймовірно, К. Климкович реалізував свій намір дати німецькому читачеві цілісне уявлення про новітні напрямки української літератури вже на початку 60-х рр. Його починання давали цінний матеріал для постановки концептуально новаторських питань для характеристики взаємодії й взаємозбагачення культур споріднених і неспоріднених народів. Ця теза була актуальною ще й тому, що українська мова, зазнаючи постійних утисків у царській Росії, відчувала природну необхідність у захисті та поширенні її мистецьких досягнень. Про це йдеться у

фундаментальній праці Івана Франка «Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 року»: «Між його (К. Климковича – О. Б.) посмертними паперами знайшлися спроби німецьких перекладів деяких творів Шевченка й Марка Вовчка. Вони... цікаві тим, що показують уже між тодішніми українофілами змагання бути посередниками між російською Україною і Західною Європою» [22: 318].

У журналі «Вечорниці», який редагував в 1862 – 1863 рр. К. Климкович, побачили світ два оповідання Марка Вовчка. Це були перші публікації її творів на землях Західної України. Їм передувало листування з Марком Вовчком. Особливу цінність має лист від 25 травня (6 червня) 1862 року, адресований авторові «Народних оповідань». У листі однозначно висловлюється повага К. Климковича до реалістичної творчості письменниці, яка заслужила «любов і пошану» далеко за межами своєї Батьківщини і насамперед у світі слов'янських народів. «Ваша слава ступила вже далеко і широко в слов'янському світі» [15: 246]. Процес рецепції творчості Марка Вовчка в слов'янських країнах відбувався з неоднаковою інтенсивністю. Так, наприклад, чеський письменник Ян Неруда, відзначаючи пафос «чудових оповідань» Марка Вовчка, називає письменницю у вересні 1863 року «українською Божею Немцовою» [13: 137].

Переклади К. Климковича зазнали негативних критичних оцінок з боку Івана Франка, теоретика та майстра художньої інтерпретації тексту. Як показує аналіз, його перекладацькі проби німецькою мовою, хоч і не містять адекватного прочитання поезії Тараса Шевченка та оповідань Марка Вовчка, але все ж заслуговують на увагу. Вони характеризують різні рівні перекладацького мистецтва. З погляду на переємність досвіду І. Франко зробив новий власний переклад добірки творів Т. Шевченка.

Розглядаючи домінуючі ознаки взаємодії літератур як систему ланок, можна з упевненістю стверджувати, що Івану Франку належить визначальна роль у дослідженні складових цієї системи – міжлітературних зв'язків, рецепції та перекладу.

Специфіка взаємодії літератур полягає в конкретних завданнях, з'ясування яких дозволяє відрізнити одиничне й загальне, новаторське й традиційне, а також те концептуально унікальне, що властиве письменству українського народу. До цих завдань належить визначення взаємозалежності тих компонентів загального історико-культурного контексту, які спричиняють перспективу бачення основних рис сприйняття української літератури в координатах діаспори в органічному зв'язку з функціонуванням екстериторіальних центрів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Абызов Ю. Престиж переводчика // Дружба народов. – 1978. – № 4. – С. 230 – 238.
2. Ажнок М. Т. Стиль «Гамлета» В. Шекспира как проблема перевода // Дис. канд. филол. наук. – Ужгород, 1978. – 216 с.
3. Актуальные проблемы теории художественного перевода. – М., 1967. – Т.1. – 369 с.
4. Бакаева М. Проблемы перевода английской поэзии на узбекский язык (на материале переводов произведений Байрона): // Автореф. дис. канд. филол. наук. – Ташкент, 1980. – 20 с.
5. Белинский В. Г. Речь о критике // Белинский В. Г. Собр. Соч. в 3 томах. – М., 1948. – Т. 2. – С. 344 – 412.
6. Брандіс С., Лобач-Жученко Б. Б. Історія однієї дружби. Марко Вовчок та П.-Ж. Етчель // Весвіт. – 1975. – №2. – С. 193–209.
7. Денисюк І. Повернення легендарної «Марусі» // Марко Вовчок. Маруся. – Львів, 1993. – С. 3 – 19.
8. Драгоманов М. Листи до Івана Франка і інших. 1881-1886. Видав Іван Франко. – Львів, 1906. – 146 с.
9. Засенко О. Марко Вовчок і зарубіжні літератури. – К., 1959. – 180 с.
10. Зимомяр М., Білоус О. Опанування літературного досвіду. Переємність традиції сприйняття творчості Тараса Шевченка. – Дрогобич: Коло, 2003. – 280 с.
11. Колесник П. Марко Вовчок // Літературна енциклопедія. – М., 1938. – Т.6. – С. 812 – 814.
12. Лобач-Жученко Б. Б. Саратовське видання повного зібрання творів Марка Вовчка // Рад. літературознавство. – 1977. – №7. – С.42 – 50.
13. Лобач-Жученко Б. Б. Літопис життя і творчості Марка Вовчка. – К., 1983. – 463 с.
14. Маковей О. Матеріали до життєписі Осипа Юрія Гординського- Федьковича. – Львів, 1910. – 336 с.
15. Марко Вовчок у критиці. – К., 1966. – 276 с.
16. Писання Осипа Юрія Федьковича. – Львів. – 1910. – Т.4. – 234 с.
17. Русские писатели о переводе. – М., 1960. – 567 с.
18. Топер П. М. Перевод художественный // Краткая литературная энциклопедия. – М., 1968. – Т.5. – С. 655 – 665.
19. Федоров А. В. О художественном переводе. – Л., 1941. – 260 с.
20. Федоров А. Искусство перевода и жизнь литературы. – Л., 1983. – 352 с.
21. Франко І. Зібрання творів у 50 томах. – К., 1984. – Т. 41. – 684 с.
22. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // І. Франко. Зібрання творів у 50 томах. – К., 1984. – Т. 41. – С. 194–470.
23. Шевченко Т. Г. Кобзар з додатком споминок про Шевченка писателів Тургенева і Полонського. – Прага, 1876. – 414 с.
24. Franzos K. E. Vom Don zur Donau, Bd. 1, 3. Aufl. – Stuttgart und Berlin, 1912. – 412 S.
25. Morgenblatt für gebildete Leser. – 1848. – Nr.7. – 29 S.

Випуск 95 (1)

Серія: філологічні науки

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ольга Білоус – старший викладач кафедри перекладу та загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: українсько-німецькі літературні зв'язки, теорія та практика перекладу.